

תוכן עניינים:

1. מבוא.....1-2.
2. פרק ראשון – המושבות.....3-9.
3. פרק שני – המושבות היהודיות בתקופת המנדט.....10-11.
4. פרק שלישי – ההשפעה של היישוב היהודי על החברה הערבית בארץ ישראל.....12-18.
5. פרק רביעי – סיכום ומסקנות.....19-22.
6. בביליוגרפיה.....23-24.

מבוא:

ראשון לציון הייתה המושבה הראשונה שנבנתה כבר על ידי ראשונה העלייה מרוסיה. היא נבנתה על אדמה וקף כעשרה קלומטר מיפו ולמעשה האדמה הראשונה הזו שנרכשה, לא הייתה כרוכה בנישול הערבים מהשטח. ייסודה היה פרי היוזמה של הוועד החלוצי של יסוד המעלה אשר החל את הפעולות שלו ביפו. האנשים שיישבו את ראשון לציון באו לעבוד בחקלאות ומטרתם הייתה ליישב את האדמה ושהיא תאפשר למתיישביה להתפרנס מהעבודה באדמה. זאת למרות שהמתיישבים היו יוצאי עיירות וערים¹. גם המושבה רחובות נוסדה ביוזמה של קבוצת חובבי ציון בוורשה וכן התבססה על היישוב היהודי בארץ ועל ראשוני המתיישבים. הקבוצה בוורשה ארגנה ונתנה את המימון של היישוב העתיד לקום ומי שיישב אותו היו תושבי הארץ שעסקו גם כן בחקלאות². פתח תקווה בשנת 1905, קנו את האדמה איכרי פתח תקווה והחלו לנטוע בה כרמי שקדים שהיו יסוד בעצם להתפתחותה של מושבה עצמאית בשנים שלאחר מכן. איכרי פתח תקווה לא גילו רק חריצות ודבקות במשימה, רוב האיכרים במושבות היו כאלה, הם גם הצטיינו בתושיה ובנכונות לסיכונים וחידושים. הם היו יזמים כלכליים יותר מאשר בכל מושבה אחרת זה מה שיכול אולי להסביר את הפיכתה של פתח תקווה לגדולה ולמפותחת שבמושבות בארץ ישראל³.

המפגש הראשוני בין המתיישבים היהודים לאוכלוסיה הערבית הכפרית בשלהי המאה התשע עשרה, ראשית המאה העשרים, היו מתועדים בעיקר בלא מעט סכסוכים אשר נגעו בבעלות על הקרקע⁴. ויחד עם זאת חייהם היו שזורים בחיי התושבים היהודים לא מעט. השינויים בארץ שהחלו כבר בתקופת השליטה של האימפריה העות'מאני והתחזקו בתקופת השלטון הבריטי בארץ, הביאו להתפתחות של חיי מסחר עם זיקה לכלכלה הבינלאומית זה הביא להקמתן של ערי חוף בנוסף למושבות ויצר הזדמנויות חדשות של תעסוקה בתחומי התעשייה והשירותים שמהם נהנה גם הציבור הערבי⁵.

עם כינון שלטון המנדט בארץ, החלה התפתחות מואצת של מערכת פקידות ממשלתית, בניית תשתיות וזה הביא מטבע הדברים גם לשינויים באוכלוסיות של היהודים וכן של הערבים בארץ. למפעל הציוני גם נודעה השפעה על הכלכלה והחברה הערבית בארץ, שכן הוא התאפיין בעיקר בגלי הגירה גבוהים, ביבוא של הון ושל השקעות וכן ברכישת קרקעות. אולם במקביל דווקא ההתפתחות הזו הביאה, גם א בעקיפין להשפעה חיובית על הציבור הערבי בארץ⁶.

שאלת המחקר:

עבודה זו בוחנת את שאלת המחקר: **כיצד השפיע היישוב היהודי במושבות יהודה על האוכלוסייה הערבית באזור?**

¹ דן גלעדי, 1979, ראשון לציון בחסות הברון רוטשילד (1882-1900), הוצאת יד יצחק בן צבי עמ' 127-128.

² אסתר שטיין אשכנזי, 1980, ראשית של רחובות, תר"ן-תר"ס (1890-1900), קתדרה 17, הוצאת יד בן צבי עמ' 143.

³ דן גלעדי, 1979, איכרי פתח תקווה - יזמים כלכליים ושמרנים חברתיים, קתדרה 16, עמ' 52.

⁴ יובל בן בסט, 2012, תקריות רחובות בפטיציות של האוכלוסייה הערבית הכפרית לאסתאנבול 1890-1913, קתדרה 146, עמ' 102.

⁵ אברהם סלע, 2003, משק וחברה ביישוב הערבי, חברה ומוסדות בקרב ערביי פלסטין בתקופת המנדט: תמורה, היעדר ניעות וקריסה. עיונים בתקומת ישראל, כלכלה וחברה בימי המנדט, עמ' 294.

⁶ שם, עמ' 295.

פרק ראשון - המושבות:

ראשון לציון –

המושבה הראשונה שהוקמה על ידי ראשוני העלייה מרוסיה הייתה ראשון לציון, אחר כך ובעקבותיה הוקמו גם ראש פינה וזכרון יעקב אשר הוקמו על ידי עולים מרומניה וכן גם היישוב בפתח תקווה חודש זאת אחרי שנעזב על ידי המתגוררים הקודמים שלו. ייסודה של מושבת ראשון לציון היה פרי היוזמה והמעשים של הוועד החלוצי יסוד המעלה אשר החל את הפעולות שלו ביפו. הוא היה בעצם הגוף המארגן הראשון אשר קם בארץ מתוך מטרה לכלכל את ענייני ההתיישבות בדרך נאותה ותקינה. מי שהיה הרוח החיה בהקמת הוועד ובפעולותיו היה ד"ר לבונטין, מנהל חשבונות, צאצא למשפחת רבנים, אשר הטיף בעיתונות היהודית ליישוב ארץ ישראל עוד לפני הפרעות של "הסופות בנגב". לבונטין ואנשים מסוגו, ראו את היעד שלהם בהקמתם של כפרים לעובדי אדמה. מבחינת כולם, בניין הארץ היה זהה עם ההפרחה של שממותיה והוצאת לחם מן הארץ. אף כי רובם ככולם היו יוצאי ערים ועירות.⁷

כאשר לבונטין מגיע ליפו הוא מוצא בה אנדרלמוסיה, השליחים שבאו מתוך אמונה בעתיד וכן רצון להניח בסיס לא היו אובדי עצות. לבונטין החליט כי המוצא היחיד למצב הזה הוא הקמה של גוף ציבורי שיקח על עצמו את האחריות לכל הפעולות המכוונות לבניית הארץ. הוא לא היה בודד בשאיפה הזו ואליו הצטרפו גם אחרים. הוועד החליט שיש לגשת בהקדם לקניית קרקע על מנת לייסד את המושבה וחברי הוועד החלו לחפש אחר קרקע מתאימה. בעת החיפוש אחר האדמה, התקבלה גם החוקה העתידית של המושבה, התקנות ביטאו בעצם את הרצון לכינון של עדה אוטונומית, אשר תכלול את כל השרותים הנדרשים כדי להיות בלתי תלויה בגורמי חוץ. מהבחינה הזו הייתה המושבה דומה לקהילה היהודית בגולה אשר בלי ספק שימשה כדוגמה לאותם המתכננים של המושבה.

במושבה הודגשו גם החובה לחיות לפי רוח המסורת והשאיפה לצדק חברתי ויושר אישי. אך יחד עם זאת, לעומת הקהילה היהודית בגולה, הייתה זו חוקה דמוקרטית, בה האסיפה הכללית היא ריבונית. לאחר מאמצים הצליחו למצוא אדמה אשר הייתה דלה באיכותה כעשרה קילומטר דרומית ליפו. הייתה זו אדמת וקף בלתי מיושבת, אשר שימשה כמקום מחבוא לשודדי דרכים. השטח הראשון שנרכש לא היה כרוך בנישול של ערבים מאדמתם. מחיר האדמה היה יקר מאוד לאדמה מהסוג הזה, כמחצית מהשטח נרכש על ידי דודו העשיר של לבונטין ואילו היתר נרכש בחלקים שונים על ידי החברים בוועד. מאחר ולא היה ברשותם מלוא הסכום, הוועד ביקש הלוואה מבנק עותמאן בירושלים ובתמורה מישכן את האדמה. מאחר ועל פי הוראות השלטונות העותמאנים נאסר על יהודים לרכוש אדמות, האדמה נרכשה ונרשמה על שמו של חיים אמזלג סגן קונסול אנגליה ביפו וחובב ציון, אשר נתן למתגוררים אישורים על חלקותיהם.⁸

⁷ דן גלעד, 1979, ראשון לציון בחסות הברון רוטשילד (1882-1900), הוצאת יד יצחק בן צבי, עמ' 127-128.
⁸ שם.